

แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนใน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Strategic Plan for Integrated Sustainable Health Tourism Development in Bangkok, Thailand

Received: September 19, 2018

Revised: January 7, 2019

Accepted: January 15, 2019

จิตติณชุลี บุญช่วย (Jittinchulee Boonchui) *

พยอม ธรรมบุตร (Payom Dhamabutra) **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อตรวจสอบทรัพยากร วิเคราะห์ SWOT Analysis และสังเคราะห์ TOWS Matrix ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เครื่องมือวิจัยที่ใช้ได้แก่ รายการที่ต้องตรวจสอบของชุมชนศึกษา แบบตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว รวม 40 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ตรวจสอบทรัพยากร วิเคราะห์ SWOT Analysis และสังเคราะห์ TOWS Matrix ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทยพบว่า กรุงเทพมหานครมีทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติเชิงสุขภาพ วัฒนธรรมเชิงสุขภาพ มหกรรมเชิงสุขภาพ กิจกรรมเชิงสุขภาพ บริการเชิงสุขภาพ และเทคโนโลยี นวัตกรรม การแปรรูป ระบบ และกระบวนการเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพที่โดดเด่น มีจุดแข็งด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกที่โดดเด่น แผนไทยแผนจีน และอายุรเวทอินเดีย มีจุดอ่อนด้านกรุงเทพมหานครขาดแผนยุทธศาสตร์เพื่ออนุรักษ์และสร้างความเป็นชาตินิยมด้านภูมิปัญญาไทย อาหารไทย สมุนไพรไทย และแพทย์ทางเลือกเพื่อสุขภาพ มีโอกาสด้านประชากรในโลกเพิ่มขึ้นเป็น 9,000 ล้าน ที่ต้องการดูแลสุขภาพ และมีอุปสรรคด้านมีคู่แข่งทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการสังเคราะห์ TOWS Matrix ในการสร้างแบรนด์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของกรุงเทพมหานคร

2. ศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย พบว่ากรุงเทพมหานครมีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

* ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยพะเยา
(Ph.D.Tourism Management, University of Phayao)

** รองศาสตราจารย์.ดร.วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา

(Associate Professor Dr., College of Management, University of Phayao)

ด้านการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านกิจกรรมการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก ด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม การแปรรูป ระบบและกระบวนการเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ

3. แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย มีวิสัยทัศน์ได้แก่ กรุงเทพมหานครสร้างแบรนด์เป็นศูนย์กลางการให้บริการและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สุขภาพแพทย์ทางเลือกครบวงจรแห่งโลก เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและกระจายรายได้ เป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกแห่งโลกทั้งมิติร่างกายและจิตใจ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ เป็นศูนย์วิจัยและค้นคว้าด้านผลิตภัณฑ์แพทย์ทางเลือก 3 วิถี ไทย จีน อายุรเวท เพื่อพัฒนาสังคมโลกแบบบูรณาการ และเป็นเมืองนวัตกรรมสีเขียวด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกวิถีธรรมชาติแห่งโลก เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ดังกล่าวจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาสังคมและชุมชนแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ซึ่งมีกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายเพื่อการสร้างความเข้มแข็ง และการกระจายรายได้ ยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งมีกลยุทธ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ และการจัดการทรัพยากร ยุทธศาสตร์ด้านพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่ชุมชน ซึ่งมีกลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และยุทธศาสตร์ด้านอนุรักษ์วัฒนธรรม และพัฒนาจิตใจ ซึ่งมีกลยุทธ์การพัฒนาจิตใจ และการอนุรักษ์วัฒนธรรม

คำสำคัญ : แผนยุทธศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กรุงเทพมหานคร

Abstract

This research aimed to 1) Health Tourism Resources Audit, SWOT Analysis and TOWS Matrix of Sustainable Integrated Health Tourism Development in Bangkok, 2) Study the potential to develop sustainable integrated health tourism in Bangkok and 3) Build the strategic plan to develop sustainable integrated health tourism in Bangkok. The researcher applied the qualitative research by using the participatory action research (PAR). The instruments used in this research were the checklist for community study, health tourism resources audit, the in-depth interview, the focus group, the triangulation, and the content analysis. A total of 40 were people who provided important information from the government sector, the private sector, people and tourists.

The research results were as follows:

1. Health Tourism Resources Audit, SWOT Analysis and TOWS Matrix of Sustainable Integrated Health Tourism Development in Bangkok, Thailand, Bangkok has a natural health tourism resources, cultural, event, activity, service and innovation technologies processes and processes for health promoting. The strength is the availability of health tourism resources,

alternative medicine including Thai traditional medicine, Chinese traditional medicine and Ayurveda. Weakness is Bangkok's lack of strategic plans to conserve and create nationalism in Thai wisdom, Thai food, Thai herbs and alternative health. The Opportunity is that the world's population is growing to 9,000 million people who need health care. Threat is health tourism competitors. TOWS Matrix created a health tourism brand of Bangkok.

2. In case of the potential to develop sustainable integrated health tourism in Bangkok, Thailand. Bangkok had potential in terms of the health tourism resources, the sustainable resource management, the participation of community, tourists and related people, the learning activities and awareness cultivation, the technologies, innovation, processing, systems and processes related to health promotion.

3. The strategic plan to develop sustainably integrated health tourism in Bangkok, Thailand consisted of visions, for example, Bangkok built brands as a center in providing and distributing health products for world's comprehensive alternative medicine to develop the economy and distribute incomes. Moreover, it acted as a health tourism center of world's alternative medicine in physical and mental dimensions to conserve cultures and develop mental health, as well as a research center of three approaches of alternative medicine products, that is, Thai, Chinese and Ayurveda to develop integrated world society. Also, it acted as a green innovation city in health tourism of world's naturally alternative medicine to conserve environment. To achieve the above visions, it requires the strategy of sustainably developing integrated society and community which consists of network-building tactics to build strength and distribute incomes, the strategy of sustainably conserving environment which consists of tactics for land utilization and resource management, the strategy of developing local economy and distributing incomes to the community which consists of tactics for marketing promotion and health tourism management, and the strategy of conserving cultures and developing mental health which consists of tactics for mental development and culture conservation.

Keywords: Strategic Plan, Health Tourism, Bangkok

บทนำ

การท่องเที่ยวมีความสำคัญทางเศรษฐกิจกับประเทศต่างๆ ทั่วโลก จากการรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization: UNWTO) ด้านการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องโดยในปีค.ศ.2030 คาดการณ์ว่าจะมีจำนวนนักท่องเที่ยว 1,800 ล้านคน สำหรับประเทศไทยการท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2560 มีจำนวนนักท่องเที่ยวสำหรับตลาดต่างประเทศจำนวนรวม 35.39 ล้านคน โดยเพิ่มขึ้นจากปีพ.ศ.2559 จำนวน 2.85 ล้านคน มีอัตราการเจริญเติบโตร้อยละ 8.59 สร้างรายได้ทั้งสิ้น 1.84 ล้านล้านบาท ซึ่งถือว่าบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (กรุงเทพมหานคร, 2560, สื่อออนไลน์)

ประเทศไทยตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เส้นศูนย์สูตรเขตร้อน ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง (Bio-Diversity) ตามประวัติศาสตร์อันยาวนานของทวีปเอเชีย ได้มีการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคต่างๆ และเพื่อบำรุงรักษาให้สุขภาพดีแบบองค์รวม เช่น การแพทย์แผนจีน หรือ (Traditional Chinese Medicine : TCM) มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่าสองพันปี ด้วยวิธีการรักษาความไม่สมดุลของร่างกายด้วยวิถีแบบธรรมชาติ “มุ่งเน้นรักษาคน มากกว่ารักษาโรค”(วารสารคลินิกการแพทย์แผนจีนหัวเฉียว:2559) นอกจากนั้นบนผืนแผ่นดินไทยที่เรียกว่า “ดินแดนสุวรรณภูมิ” ตั้งแต่ยุคอาณาจักรขอมการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วย จะเข้ารับการรักษาในสถานที่ที่เรียกว่า “อโรคยาศาลา” ที่กระจายอยู่ทั่วราชอาณาจักรถึง 102 แห่ง เป็นการรักษาด้วยสมุนไพรต่างๆ และสืบทอดมาถึงสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวสยามมีการรักษาและดูแลสุขภาพด้วยการนวดแผนไทยและการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน รวมถึงการใช้สมุนไพรประกอบอาหารเพื่อบำรุงรักษาสุขภาพไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วยมาอย่างยาวนาน ในปัจจุบันมีผู้คนที่เดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจไปพร้อมกับดูแลสุขภาพด้วยเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ” โดยการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาคุณภาพและการบริการที่เต็มรูปแบบประเทศที่พัฒนาแล้ว สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจในระดับสูง ทำให้รัฐบาลได้ประกาศนโยบาย Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยนำเสนอวิทยาการในกลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย ซึ่งรวมถึงกลุ่มสุขภาพ การใช้เทคโนโลยีชีวการแพทย์ (Health & Wellness – Biomedical) สร้างวิสัยทัศน์ในการผลักดันให้ประเทศไทยเป็น Medical Hub ของอาเซียนภายในปีค.ศ. 2025 โดยมีกลไกในการขับเคลื่อน เช่น Wellness Service และ Treatment Innovation, สมุนไพรและการแพทย์แผนไทย, Trans border Healthcare, Nutraceuticals เครื่องสำอาง และสปา เป็นต้น เพื่อสร้าง Roadmap การพัฒนาด้านสมุนไพรและเครื่องสำอาง, ผลิตภัณฑ์และอาหารเพื่อสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในระยะเวลา 1-5 ปีจากนี้ รวมถึงเป็นศูนย์กลางการให้บริการด้านสุขภาพ (Health Hub) โดยมีการบริการด้านสุขภาพ (Health Hub) เพื่อรับบริการด้านสุขภาพและการแพทย์ทางเลือกที่หลากหลายได้แก่ การนวดรูปแบบต่างๆ เช่น การนวดแผนไทย นวดเพื่อรักษาอาการ นวดน้ำมัน (หอมระเหย) นวดเท้า นวดทุยหนา เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันนักท่องเที่ยวก็สามารถที่จะใช้บริการสมุนไพรต่างๆ ความงาม และสปาเช่น เครื่องสำอางสมุนไพร การพอกโคลน การอาบแร่ร้อนน้ำพุร้อน วารีบำบัด เป็นต้น และระหว่างที่นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวสามารถรับประทานอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพร อาหารเจ อาหารมังสวิรัต อาหารชีวจิต เป็นต้น อีกทั้งประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวทั่วโลกต้องการเดินทางมา

เพื่อบำบัดทางสุขภาพจิต เช่น การทำสมาธิ-ฝึกสติ โยคะ ไทเก็ก ซี่ง การฝังเข็ม ครอบแก้ว ศิลปะ/ดนตรีบำบัด ตลอดจนการรักษาด้วยศาสตร์อายุรเวชแบบอินเดีย ซึ่งเป็นการรักษาแบบองค์รวมที่น่าสนใจอีกศาสตร์ (พยอม ธรรมบุตร.2559) ส่งผลให้ภาครัฐบาลได้มีนโยบายผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการให้บริการด้านสุขภาพ (Health Hub) และการแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) ตั้งแต่ปีพ.ศ.2546-2557 (วารสารเศรษฐกิจ และสังคม.2558)

อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมแม้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจะเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ แต่ก็ ได้สร้างผลกระทบทางลบทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเพื่อให้มีการพัฒนาการบริการ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความจำเป็นในการทำวิจัยเรื่อง “แผนยุทธศาสตร์เพื่อ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย” เพื่อที่จะบูรณาการ การให้บริการด้านสุขภาพการแพทย์ทางเลือกดังกล่าวในภาพรวม ตลอดจนเพื่อบูรณาการการดำเนินการของ หน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน ตลอดจนชุมชน และนักท่องเที่ยว ที่จะเป็นผู้รับบริการเข้าด้วยกัน เพื่อ สร้างมูลค่าเพิ่มและคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของประเทศไทย ในภาพรวมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อตรวจสอบทรัพยากร วิเคราะห์ SWOT Analysis และสังเคราะห์ TOWS Matrix ของการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนใน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
3. เพื่อวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนใน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตทางด้านพื้นที่ การเก็บรวบรวมข้อมูลเกิดขึ้นบนพื้นที่กรุงเทพมหานคร
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 2.1 ศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วิเคราะห์ SWOT Analysis และสังเคราะห์ TOWS Matrix ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร
 - 2.2 ศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร
 - 2.3 ศึกษาแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร
3. ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลา เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2560 ถึงมิถุนายน 2561
4. ขอบเขตด้านประชากร ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ
 - 4.1 ภาครัฐ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 คน ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา, กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ ผสมผสาน และสำนักงานเขตในกรุงเทพมหานคร

4.2 ภาคเอกชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการด้านสุขภาพและ สปา, โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์), โรงเรียนสอนวิชาชีพความงามและสุขภาพสปาชีวาธรรม

4.3 ภาคประชาชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 คน ได้แก่ประชาชนทั่วไปที่สนใจด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร

4.4 นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 10 คน ที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 เก็บข้อมูลภาคสนามจากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร ใช้รายการตรวจสอบการศึกษาชุมชน (Checklist for Community Study) เพื่อศึกษาข้อมูลทางด้านกายภาพ ด้านภูมิศาสตร์ ด้านสังคม และการตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism Resources Audit) เพื่อตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติเชิงสุขภาพ ทรัพยากรท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสุขภาพ ทรัพยากรท่องเที่ยวชมธรรมชาติเชิงสุขภาพ ทรัพยากรท่องเที่ยวกิจกรรมเชิงสุขภาพ ทรัพยากรท่องเที่ยวบริการเชิงสุขภาพของสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อศึกษาศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร

ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 40 คน ที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร ประเด็นคำถามที่สำคัญได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไป 2) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 3) ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่โดดเด่นในกรุงเทพมหานคร 4) จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร 5) การประเมินศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร 6) วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และโครงการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร และ 7) ข้อเสนอแนะทั่วไป เพื่อพัฒนาและบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ระยะที่ 3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยผู้วิจัยและนำองค์ความรู้การใช้เครื่องมือแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้แทนจากทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยวเพื่อลงความคิดเห็นร่วมกัน (Consensus) เกี่ยวกับทรัพยากรที่โดดเด่น วิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) และการกำหนดกลยุทธ์ (TOWS Matrix) กำหนดยุทธศาสตร์ วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ โครงการ จากการนำผลการประชุมกลุ่มย่อยมาอภิปรายร่วมกันและกำหนดแนวทางสร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และทำการตรวจสอบความถูกต้องทั้งหมด ผู้วิจัยนำข้อมูลจัดเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) มาวิเคราะห์ด้านเนื้อหา จัดความสำคัญ จัดกลุ่มเนื้อหา จำแนก และสรุปประเด็นสำคัญ (เอื้อมพร หลินเจริญ, 2554)
2. การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่แตกต่างกันด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร เพื่อพิจารณาว่าการเก็บข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่ และผู้ให้ข้อมูลต่างบุคคลได้ข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่ เมื่อผลของข้อมูลที่เก็บรวบรวมด้วยวิธีสามเส้าได้คำตอบเหมือนกัน แสดงให้เห็นว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาถูกต้อง (สุภางค์ จันทวานิช, 2553)
3. นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยว ทั้งระดับผู้บริหารและระดับปฏิบัติการ ในพื้นที่ร่วมกันวิเคราะห์ SWOT Analysis และการสังเคราะห์ TOWS Matrix กำหนดยุทธศาสตร์ วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และโครงการ
4. นำข้อมูลที่วิเคราะห์และสังเคราะห์ทั้งหมดจากการวิจัยเชิงคุณภาพมาสร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ตรวจสอบทรัพยากร วิเคราะห์ SWOT Analysis และสังเคราะห์ TOWS Matrix ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

1.1 สรุปผลการศึกษาชุมชน กรุงเทพมหานคร เดิมเรียกว่า “เมืองบางกอก” ได้รับการสถาปนาเป็นเมืองหลวงของ ประเทศไทยเมื่อปีพ.ศ. 2325 เป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของไทย มีพื้นที่ทั้งหมด 1,568.737 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำตั้งอยู่ บนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านโดยแบ่งเมืองออกเป็นสองฝั่ง แม่น้ำคือฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี มีคลองจำนวน 1,161 คลอง และคูลำกระโดงจำนวน 521 คู รวมทั้งสิ้น 1,682 คูคลอง ความยาวทั้งสิ้น 2,604 กิโลเมตร ในปี พ.ศ.2560 มีประชากรตาม ทะเบียนราษฎรทั้งหมด 5,682,415 คน เป็นเมืองที่มีประชากรมากที่สุด สามารถแบ่งเขตการปกครอง 50 เขต โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. เขตชั้นใน 2. เขตชั้นกลาง 3. เขตชั้นนอก ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม มีวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ สงกรานต์ ลอยกระทง เทศกาลที่สำคัญได้แก่ เทศกาลวันวิสาขบูชาโลก มหกรรมสมุนไพรมหาชาติ มหกรรมอาหารริมทาง (Street Food) เป็นต้น มีสถานพยาบาล โรงพยาบาลทั้งรัฐบาลและเอกชนโดยประมาณ 155 แห่ง มีสถานศึกษาจำนวน 1,606 แห่ง และที่พัก โรงแรม เกสเฮาส์ ที่ขึ้นทะเบียนจำนวน 646 แห่ง

1.2 สรุปผลทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของกรุงเทพมหานคร ทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติ
เชิงสุขภาพที่โดดเด่นคือ ทิวทัศน์สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา สนามหลวง สวนลุมพินี ทรัพยากรท่องเที่ยววัฒนธรรม
เชิงสุขภาพที่โดดเด่นคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง จารึกแพทย์แผนโบราณ
วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) บ้านหมอหวาน-เสาชิงช้า ร้านขายยาเจ้ากรมเปือ เป็นต้น ทรัพยากรท่องเที่ยวชมธรรมชาติ
เชิงสุขภาพที่โดดเด่นคือ งานมหรหรรรมสมุนไพรแห่งชาติ มหกรรม Street Food ทรัพยากรท่องเที่ยวกิจกรรม
เชิงสุขภาพที่โดดเด่นคือ กีฬาวิถีการดูแลสุขภาพแบบอายุรเวท โยคะ ฤาษีดัดตน ชมวิถีชีวิตย่านเยาวราช
อาหารจีน สมุนไพรจีน แพทย์แผนจีน ชีวจักรยานรอบเกาะรัตนโกสินทร์ ล่องเรือชมวิถีชีวิตริมแม่น้ำเจ้าพระยา
เรียนรู้ยาไทยสมุนไพรไทย บ้านหมอหวาน ร้านขายยาเจ้ากรมเปือ ฤาษีดัดตน นวดแผนโบราณ วัดโพธิ์
ฝึกสมาธิเจริญสติ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เทียวตลาดน้ำวิถีไทยคลองผดุงกรุงเกษม เป็นต้น ทรัพยากร
ท่องเที่ยวบริการ เชิงสุขภาพที่โดดเด่นคือ โรงแรม เกสเฮาส์ ร้านนวดแผนไทย ร้านสปา ร้านอาหาร-เครื่องดื่มเพื่อ
สุขภาพ ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม การแปรรูป ระบบ และกระบวนการเกี่ยวกับการ
การส่งเสริมสุขภาพที่โดดเด่นคือ โครงการศูนย์บริการสุขภาพแพทย์ทางเลือก

1.3 สรุปผลการศึกษา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

จุดแข็ง (Strengths) คือกรุงเทพมหานครตั้งอยู่ที่เส้นศูนย์สูตรเขตร้อน มีความหลากหลายทาง
ชีวภาพด้านพืชสมุนไพรที่เป็นยา มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกที่โดดเด่น แผนไทย แผนจีน
และอายุรเวทอินเดีย ค่าใช้จ่ายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกมีราคาที่เหมาะสม มีบริการส่งเสริม
สุขภาพหลากหลาย ร้านสปา สถานออกกำลังกาย สถานปฏิบัติธรรม มีทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ
วัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยที่ส่งเสริมสุขภาพ เป็นมหานครที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา เชื้อชาติ
ประเพณี และตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางเศรษฐกิจโลก มีระบบโลจิสติกส์เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทั่วโลก
จุดอ่อน (Weaknesses) คือกรุงเทพมหานครขาดแผนยุทธศาสตร์เพื่ออนุรักษ์และสร้างความเป็นชาตินิยมด้าน
ภูมิปัญญาไทย อาหารไทย สมุนไพรไทย และแพทย์ทางเลือกเพื่อสุขภาพ ขาดทรัพยากรเทคโนโลยี นวัตกรรม
ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ขาดการวิจัยค้นคว้าด้านการแพทย์ทางเลือกเพื่อสร้างมาตรฐานด้านผลิตภัณฑ์และ
การรักษา ขาดบุคลากรในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา สืบทอดความรู้ทางการแพทย์ทางเลือก **โอกาส**
(Opportunities) คือกรุงเทพมหานครมีโอกาสพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้วยระบบโลจิส
ติกส์ระดับภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และระดับโลก ประชากรโลกต้องการความสงบทางกายใจ การฝึกจิต เพื่อ
ส่งเสริมสุขภาพกายใจ มีโอกาสของชาวโลกในการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรคต่างๆ ด้วยแพทย์ทางเลือก
กระแสโลกด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กีฬา อาหาร วัฒนธรรม ศาสนา ธรรมชาติ และผู้สูงอายุ ประชากรในโลก
เพิ่มขึ้นเป็น 9,000 ล้าน ที่ต้องการดูแลสุขภาพ มีระบบอีคอมเมิร์ซ (E-commerce) เพื่อขายการท่องเที่ยว
เชิงสุขภาพทั่วโลก **อุปสรรค (Threats)** คือกรุงเทพมหานครขาดการสนับสนุนเครือข่ายดิจิทัล (Digital) ให้
ครอบคลุมทั่วประเทศ ปัญหาด้านเศรษฐกิจโลกที่ถดถอย ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลง มีคู่แข่งทางการ
ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากเมืองท่องเที่ยวอื่นๆ มลภาวะเป็นพิษทางสิ่งแวดล้อม สารพิษที่ตกค้างในร่างกาย
ก่อให้เกิดโรคร้ายแรงต่างๆ การแพทย์ทางเลือกยังไม่เป็นที่ยอมรับกันในเชิงสากล และภัยพิบัติทางธรรมชาติและ
ภัยจากมนุษย์ บั่นทอนสุขภาพกายและใจของประชากรโลก

1.4 สรุปผล TOWS Matrix ของกรุงเทพมหานคร

กลยุทธ์เชิงรุก (SO) กรุงเทพมหานคร สร้างแบรนด์ศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกแห่งโลกทั้งมิติร่างกายและจิตใจ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ สร้างแบรนด์กรุงเทพมหานคร เมืองนวัตกรรมสีเขียวด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกวิถีธรรมชาติแห่งโลก เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางการให้บริการและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สุขภาพแพทย์ทางเลือกครบวงจรแห่งโลก (World Health Product Hub) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและกระจายรายได้ เป็นศูนย์วิจัยและค้นคว้าด้านผลิตภัณฑ์แพทย์ทางเลือก 3 วิถี ไทย จีน อายุรเวท เพื่อพัฒนาสังคมโลกแบบบูรณาการ **กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO)** กรุงเทพมหานคร มีรัฐบาลร่วมกับทุกภาคส่วนส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแพทย์ทางเลือก ส่งเสริมสมุนไพรไทยแซมเปียน 5 ชนิดจัดทำผลิตภัณฑ์และโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสู่ระดับโลก รัฐบาลจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนการจัดประกวดเทคโนโลยี นวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและแผนการตลาดดิจิทัล (Digital Marketing) เพื่อสร้างมาตรฐานด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระดับโลก ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชนร่วมพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ทางเลือกให้มีมาตรฐานและมีจำนวน เพียงพอรองรับนักท่องเที่ยว กลุ่มจีน อินเดีย และมุสลิมจากทั่วโลก **กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST)** กรุงเทพมหานครของงบประมาณสนับสนุนจาก ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว พัฒนาอนุรักษ์และรักษาความปลอดภัยทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเตรียมความพร้อมจากภัยธรรมชาติและภัยจากมนุษย์ทั่วโลก มีการพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรมสุขภาพ การแพทย์แผนไทย จีน อายุรเวท สมุนไพรต่างๆ มาพัฒนาวิธีการและตัวยารักษา ในการรักษาโรคร้ายแรงต่างๆ จากมลพิษสารพิษตกค้าง สร้างและพัฒนาที่พักทุกระดับให้มีการบริการมีมาตรฐานที่ดี ค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม เพื่อเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางมาท่องเที่ยวอันดับหนึ่งของโลก **กลยุทธ์เชิงรับ (WT)** กรุงเทพมหานครอนุรักษ์และสร้างมาตรฐานให้การแพทย์ทางเลือกให้เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ โดยรัฐบาลจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะเพื่อพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้านสมุนไพร ด้านอาหารไทย ด้านภูมิปัญญาไทย ภาครัฐบาลและเอกชนร่วมมือกันจัดตั้งหน่วยงานดูแลและพัฒนา เทคโนโลยี นวัตกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการตลาดดิจิทัลเพื่อแข่งขันกับประเทศคู่แข่งทั่วโลก รัฐบาลประสานความร่วมมือจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนพัฒนาบุคลากรและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแพทย์ทางเลือก และการจัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนา (R&D) ด้านการแพทย์ทางเลือกเพื่อพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์และการรักษาให้เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ

ตอนที่ 2 ศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนใน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

สรุปผลศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนของกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยศักยภาพ 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่โดดเด่นของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่ มีถนน ป้ายบริการรถประจำทาง มีศักยภาพด้านสมุนไพร ภูมิปัญญา เพื่อรักษาสุขภาพ สภาพภูมิอากาศและที่ตั้งเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วิถีชีวิตที่เรียบง่าย เหมาะสมกับการพักผ่อนและทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีทรัพยากรวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ และดึงดูดใจ ศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในอนาคต และมีทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่น ความอุดมสมบูรณ์ของพืชและสัตว์

2.2 ศักยภาพด้านการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนที่โดดเด่นของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ การจัดการด้านการให้บริการที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว มีแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อย่างยั่งยืนในระดับนานาชาติ การแบ่งเขตพื้นที่ที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับสิ่งอำนวยความสะดวก มีศักยภาพด้านสมุนไพรไทย เพื่อเสริมสร้างสุขภาพโลก การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ นักท่องเที่ยวของพื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากร การจัดการขยะ คุณภาพน้ำใช้ และน้ำทิ้งที่มี ประสิทธิภาพ และการจัดการด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ

2.3 ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่โดดเด่น ของ กรุงเทพมหานคร ได้แก่ มีศักยภาพในการบริการแพทย์ทางเลือกระดับชุมชน มีโอกาสในการรับการสนับสนุน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่างๆ ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและมีความเข้มแข็ง ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ด้านเศรษฐกิจมีการ กระจายรายได้ มีการสร้างเครือข่ายด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้ประโยชน์ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

2.4 ศักยภาพด้านกิจกรรม การเรียนรู้ และการปลูกจิตสำนึกที่โดดเด่นของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ มีวิธีการสื่อความหมายที่หลากหลายและเหมาะสมกับความสนใจของนักท่องเที่ยว กิจกรรมทำให้ได้รับ ประสบการณ์ที่น่าพึงพอใจ คุ่มค่าต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว กิจกรรมเสริมสร้างความตระหนักรู้ต่อผลกระทบ ด้านทรัพยากรแก่ชุมชน นักท่องเที่ยว หน่วยงาน องค์กรต่างๆ มีศักยภาพด้านภูมิปัญญาทางแพทย์ทางเลือกแต่ ขาดการสนับสนุน มีกิจกรรมหลากหลายที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และเอื้อต่อการปลูกจิตสำนึก

ตอนที่ 3 แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนใน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

1. วิสัยทัศน์ ความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนที่เหมาะสมในอนาคต ของกรุงเทพมหานคร จากความคิดเห็นของภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว ดังนี้

1.1 กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย ศูนย์กลางการให้บริการและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สุขภาพแพทย์ ทางเลือกครบวงจรแห่งโลก (World Health Product Hub) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและกระจายรายได้

1.2 กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย ศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกแห่ง โลกทั้งมิติร่างกายและจิตใจ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ

1.3 กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย ศูนย์วิจัยและค้นคว้าด้านผลิตภัณฑ์แพทย์ทางเลือก 3 วิถี ไทย จีน อายุรเวท เพื่อพัฒนาสังคมโลกแบบบูรณาการ

1.4 กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย เมืองนวัตกรรมสีเขียวด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกวิถีธรรมชาติแห่งโลก เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2. สรุปผลยุทธศาสตร์ กรุงเทพมหานครมียุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนจากความคิดเห็นของภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยวดังนี้

2.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน มีกลยุทธ์ที่ **1.1 การสร้างเครือข่ายเพื่อการสร้างความเข้มแข็ง** ประกอบด้วยโครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยศึกษาปัญหาด้านโสเภณีและยาเสพติด โครงการกำหนดวุฒิและมาตรฐานของผู้ให้บริการด้านนวดและสปาไทย โครงการสร้างเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน นักวิชาการ เพื่อวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน โครงการพัฒนาการสอบ National Examination สำหรับกลุ่มพนักงานผู้ให้บริการและผู้ดำเนินการ สปาเพื่อสุขภาพให้มีมาตรฐานระดับสากล โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาและสนับสนุนการวิจัยด้านการแพทย์ทางเลือก โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาวิจัยสมุนไพรไทย การนวดแผนไทย และโครงการรวมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนแบบบูรณาการในกรุงเทพมหานคร และ **กลยุทธ์ที่ 1.2 การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชน** ประกอบด้วยโครงการอบรมทักษะจัดตั้งธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อสุขภาพที่ผลิตโดยชุมชน โครงการอบรมทักษะด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ยั่งยืนในชุมชนให้แก่ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน โครงการสร้างรายได้ด้วยแพคเกจสุขภาพจากกีฬาไทย มวยไทย ตะกร้อโครงการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านการจัดการที่พัก ร้านอาหาร และ บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและโครงการพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้านด้วยการปลูกสมุนไพร

2.2 ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีกลยุทธ์ที่ **2.1 การใช้ประโยชน์พื้นที่ (Land Use) เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ** ประกอบด้วยโครงการปรับภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมย่านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และชุมชนโบราณในกรุงเทพมหานคร โครงการสร้างศูนย์สุขภาพครบวงจรแพทย์แผนไทย-จีน-อายุรเวทและอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร โครงการสร้างศูนย์สุขภาพครบวงจรแพทย์แผนไทย-จีน-อายุรเวทและอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร โครงการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและดูแลรักษาต้นไม้ยืนต้นในกรุงเทพมหานคร โครงการสร้างสวนสมุนไพรในบริเวณสวนสาธารณะ วัด ศาสนสถาน และโรงเรียนบนพื้นที่ 50 เขตของกรุงเทพมหานคร โครงการ 1 จังหวัด 1 เมืองสมุนไพร และ **กลยุทธ์ที่ 2.2 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงสุขภาพ** ประกอบด้วยโครงการสร้างระบบประปาที่น้ำมีคุณภาพมาตรฐานระดับสากลเพื่อสุขภาพ โครงการประหยัดพลังงานและน้ำในเขตกรุงเทพมหานคร โครงการตั้งโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากขยะอินทรีย์ในเขตกรุงเทพมหานคร โครงการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมของกรุงเทพมหานครให้มีประสิทธิภาพภายใน 2 ปี โครงการจัดตั้งธนาคารขยะและร้านศูนย์บาทในบ้าน วัด โรงเรียนทุกแห่งในกรุงเทพมหานคร

2.3 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่ชุมชน มีกลยุทธ์ที่ **3.1 ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ** ประกอบด้วยโครงการส่งเสริมการจัดตั้งธุรกิจ SMEs และสนับสนุนผู้ประกอบการใหม่ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระดับชุมชนในกรุงเทพมหานครและประเทศไทย โครงการวางแผนการผลิตสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และภูมิปัญญามนุษยชาติ โครงการความร่วมมือและลงทุนกับนานาชาติในการพัฒนาการผลิตสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โครงการวิจัยความต้องการสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของกลุ่มตลาดเป้าหมายแต่ละกลุ่ม (4Cs) โครงการสร้างแผนยุทธศาสตร์การตลาดดิจิทัลด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนระดับกรุงเทพมหานครและประเทศไทย โครงการกำหนดกลุ่มตลาดเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกได้แก่ ตลาดจีน อินเดีย มุสลิม ตลาดผู้มีฐานะ ตลาดผู้สูงอายุ ตลาดออนไลน์ กลยุทธ์ที่ **3.2 การพัฒนาสินค้าและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ** ประกอบด้วยโครงการสร้าง Health Tourism Package ฝึกกีฬาอาชีพัดตน นวดแผนไทย วัดโพธิ์ แพทย์แผนจีนเยาวราช พร้อมที่พักเกสเฮาท์ริมแม่น้ำเจ้าพระยา 1 คืน โครงการสร้างแพคเกจทัวร์สุขภาพแบบครบวงจร สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ โครงการยกระดับกรุงเทพมหานครเป็น Destination Spa ที่โดดเด่นของโลก โครงการจัดตั้งกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์สุขภาพแพทย์ทางเลือกไทย-จีน-อายุรเวทแห่งโลก โครงการสร้างแบรนด์กรุงเทพมหานครเมืองนวัตกรรมสีเขียวด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกวิถีธรรมชาติแห่งโลก โครงการสร้างแบรนด์ศูนย์กลางการให้บริการและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สุขภาพแพทย์ทางเลือกครบวงจรแห่งโลก (World Health Product Hub) และโครงการสร้างแบรนด์ร้านนวดสุขภาพ/สปาสู่ระดับสากล โดยการเข้าร่วม Road Show / Trade Fair ระดับนานาชาติ และกลยุทธ์ที่ **3.3 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ** ประกอบด้วยโครงการส่งเสริมสถาบันการศึกษา/จัดตั้งศูนย์วิจัยเพื่อผลิตงานวิจัยและนวัตกรรมสุขภาพ โครงการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อสร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน โดยทุกภาคส่วนร่วมวางแผนและบริหาร โครงการสร้างแบบประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร โครงการแสวงแหล่งเงินทุนสนับสนุนด้านการแพทย์ทางเลือก โครงการอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาสืบทอดความรู้ทางการแพทย์ทางเลือกในกรุงเทพมหานคร โครงการสร้างระบบมาตรฐานการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

2.4 ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร เพื่ออนุรักษ์ วัฒนธรรม และพัฒนาจิตใจ มีกลยุทธ์ที่ **4.1 การพัฒนาจิตใจ** ปลุกจิตสำนึกประกอบด้วยโครงการโยคะเพื่อฝึกกาย ฝึกการหายใจ ฝึกจิตให้สมดุลตามหลักอายุรเวทอินเดีย โครงการฝึกเกริกพลังจักรวาล สร้างสมดุลให้ร่างกาย ความคิด และจิตวิญญาณ โครงการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้านการปฏิบัติธรรม ฝึกสติ ฝึกสมาธิ วิถีพุทธศาสนาระดับนานาชาติ โครงการฝึกลมปราณ สร้างสมดุล เพิ่มพลังชีวิต ตามหลักชี่กงของจีน โครงการอบรมเพื่อปลุกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และกลยุทธ์ที่ **4.2 การอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชน** ประกอบด้วยโครงการส่งเสริมกีฬาไทยเพื่อสุขภาพ เช่น มวยไทย ตะกร้อ ฯลฯ โครงการอบรมความรู้ดูแลสุขภาพ แม่ะ ผิงเข็ม ครอบแก้ว สมุนไพรจีน โครงการสร้างบุคลากร

เยาวชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาด้านการแพทย์ทางเลือกแผนไทย โครงการอบรมความรู้และปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์อาหารท้องถิ่นเพื่อสุขภาพ โครงการอบรมความรู้สร้าง ยุวมัคคุเทศก์ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โครงการสืบสานภูมิปัญญาด้านการนวดแผนไทยและการดูแลสุขภาพแบบแพทย์แผนไทย โครงการจัดประกวดหมอบ้านระดับจังหวัด 77 จังหวัด โครงการอบรมความรู้การปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อสร้างจิตสำนึก ในการดูแลสุขภาพตนเองและชุมชนแบบเศรษฐกิจพอเพียง

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ตรวจสอบทรัพยากร วิเคราะห์ SWOT Analysis และสังเคราะห์ TOWS Matrix ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย กรุงเทพมหานครเป็นราชธานีของประเทศสยามตั้งแต่พ.ศ.2325 ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขอบเขตของกรุงเทพฯ มีเพียงแค่นครรัตนโกสินทร์ชั้นในและได้ขยายตัวเมืองออกอย่างกว้างขวางในยุคต่อมา จนถึงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ท้ายที่สุดได้ขยายและเติบโตเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาจนถึงปัจจุบัน ครอบคลุมพื้นที่ 1,568.73 ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งเขตการปกครองเป็น 50 เขต เป็นมหานครซึ่งจัดเป็นจุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยวที่โดดเด่นเป็นอันดับหนึ่งของโลก ในบริบทของการเป็นราชธานีของประเทศไทย การพัฒนาการท่องเที่ยวทั่วไปและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เคยดำเนินมาและที่ทำอยู่ในปัจจุบัน จะต้องมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาแนวใหม่ เพราะในปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีได้อยู่ในบริบทค้ำแคบแบบเดิมคือเป็นเพียงเมืองหลวงของประเทศไทย ในบริบทยุคโลกาภิวัตน์ กรุงเทพฯ อยู่บนแผนที่เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของโลก ในบริบทที่ขยายออกไปนี้ทำให้บทบาทของการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครขยายตัวตามบริบทใหม่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จะมีใช่เป็นเพียงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อสุขภาพของคนไทยในอาเซียน หากแต่เป็นการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแก่ประชาชนชาวโลก ดังนั้นการพิจารณาเกี่ยวกับการสร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร ควรมีความตระหนักถึงบริบทโลกาภิวัตน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการพัฒนาจิตใจ ซึ่งขยายตัวและมีประชากรจากทั่วโลกเข้ามาเกี่ยวข้อง และเป็นเป้าหมายภาคอุปสงค์ เพื่อพัฒนาภาคอุปทานของทรัพยากรจุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยวให้สนองความต้องการของกลุ่มตลาดเป้าหมายในโลกาภิวัตน์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ในส่วนที่เกี่ยวกับศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร พบว่า กรุงเทพมหานครมีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับที่น่าพึงพอใจและเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพซึ่งตรงกับงานวิจัยของ นีออน ศรีสมยง (2559) ได้วิจัยเรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กรณีศึกษา ผู้ประกอบการการแพทย์ทางเลือกในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า การที่จุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีศักยภาพด้านทรัพยากรและนวัตกรรมเป็นจุดแข็งที่สำคัญในการดำเนินงานการพัฒนาเพื่อเข้าเป้าหมายที่ตั้งไว้ ศักยภาพด้านทรัพยากรของกรุงเทพมหานครที่โดดเด่นมากที่สุดได้แก่ ที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ และระบบ โลจิสติกส์ ตลอดจนศักยภาพ

ด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านสมุนไพรของบริเวณเส้นศูนย์สูตรเขตร้อน และความโดดเด่นของมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย เพื่อเสริมสร้างสุขภาพแก่ประชากรโลก การมีศักยภาพด้านทรัพยากรดังกล่าวจะเอื้อต่อการวางแผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ส่วนศักยภาพด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน

ในส่วนที่เกี่ยวกับปัจจัยบ่งชี้ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กรุงเทพมหานครมีศักยภาพในการให้บริการแพทย์ทางเลือกระดับชุมชน และมีศักยภาพในการ บูรณาการบทบาทของทุกภาคส่วนได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism Theory) โดยทาลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ได้สรุปว่าสังคมเป็นระบบและมีหน้าที่คือการกระทำกิจกรรมเป็นกลุ่มๆ เพื่อสนองความต้องการของระบบ ดังนั้นการมีศักยภาพด้านความร่วมมือของภาคีทุกฝ่ายในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าว (สุภางค์ จันทวานิช, 2553)

ส่วนศักยภาพของกรุงเทพมหานครในด้านกิจกรรมการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึกของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้น มีวิธีการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่หลากหลายและเหมาะสมกับความสนใจของนักท่องเที่ยว และมีศักยภาพด้านกิจกรรมทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่น่าพึงพอใจ คำนึงต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว และยังได้ทำกิจกรรมเสริมสร้างความตระหนักต่อผลกระทบด้านทรัพยากรแก่ชุมชน นักท่องเที่ยว หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวประเทศไทยในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 (2560-2564) กล่าวถึงการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความยั่งยืนของวัฒนธรรมโดยการเชิดชูและรักษาเอกลักษณ์ของไทย คุณค่าดั้งเดิมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 วางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ผู้วิจัยจะนำเสนอในภาพรวมเชิงบูรณาการ โดยเริ่มจากการกำหนดนโยบายซึ่งนำมาจากวิสัยทัศน์เป็นกรอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานคร สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12, แผนประเทศไทย 4.0 (ระยะ 20 ปี) และแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 20 ปี ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2561 - 2565) โดยผู้วิจัยได้บูรณาการแผนยุทธศาสตร์ แผนงานหลักกรุงเทพมหานครคือสร้างแบรนด์เป็นศูนย์กลางการให้บริการและจำหน่ายผลิตภัณฑ์สุขภาพแพทย์ทางเลือกครบวงจรแห่งโลก (World Health Product Hub) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและกระจายรายได้ การพัฒนาแบรนด์ศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกแห่งโลกทั้งมิติร่างกายและจิตใจ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ เป็นศูนย์วิจัยและค้นคว้าด้านผลิตภัณฑ์แพทย์ทางเลือก 3 วิถี ไทย จีน อายุรเวท เพื่อพัฒนาสังคมโลกแบบบูรณาการ และสร้างแบรนด์กรุงเทพมหานครเมืองนวัตกรรมสีเขียวด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแพทย์ทางเลือกวิถีธรรมชาติแห่งโลก เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยทั้ง 4 ยุทธศาสตร์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพื่อสร้างความสมดุลในการพัฒนายุทธศาสตร์ภายใต้กรอบของนโยบายของกรุงเทพมหานครให้ประสบความสำเร็จได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในกรุงเทพมหานครเป็นเมืองนวัตกรรมแห่งสุขภาพ (Health Innopolis) ส่งเสริมนโยบายสุขภาพของภาครัฐ และเอกชน
2. ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก รวมถึงด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในรูปแบบสมุนไพรไทย อาหารเพื่อสุขภาพ หรือการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้วยสมุนไพรไทย

Reference

- Chantavanich, S. (2010). “kānwichai choēng khunnaphāp” [Qualitative research (15th ed.)]. Chulalongkorn University Publishing House.
- Dhamabutra,P. (2016). “‘ēkkasān prakōp kāsōn wichākān sammanā sōng” [Document of Seminar 2]. College of Management Bangkok, University of Phayao.
- Division of Research Administration and Educational Quality Assurance, (2016). “phāen prathet Thai 4.0 raya yīsip pī (Phō.Sō. sōngphanhārōihoksip - sōngphanhārōichetsipkāo)” [Thailand Plan 4.0, 20 years (2017-2036)]. Retrieved December 1, 2016, from www.thaigov.go.th
- Economic and Social Journal, (2015). “khroṅkān tittām pramoēnphon kān songsoēm kānthōngthīeo choēng sukkhaphāp” [Health tourism promotion evaluation program]. Year 52, Issue 4 October - December 2015.
- Hua Chiew Chinese Traditional Medicine, (2016). “kānpħæt phāen Čhīn” [Chinese Traditional Medicine]. Hua Chiew Chinese Traditional Medicine Clinic. Faculty of Traditional Chinese Medicine, Huachiew Chalermprakiet University.
- Ketanon,R. (2017). “nāōthāng kānphatthana phalittaphan phūmpanyā thōngthin phūa songsoēm sēthakit sāngsan nai čhangwat Nakhōn Pathom” [Guidelines for developing local wisdom products to promote Creative economy in Nakhon Pathom province]. Veridian E-Journal, Silpakorn University (January-April 2017) Vol. 10, No.1; 994-1013.
- Krungthepthurakit, (2017). “sō thō thō čhī nakthōngthīeo tāng čat čhō sāmshipā lān khon” [The Ministry of Foreign Affairs pointed out that 35 million international tourists]. Retrieved November 12, 2017, from www.bangkokbiznews.com/blog/detail/642820
- Lincharoen, U. (2011). “theknik kān wikhro khōmūn choēng khunnaphāp” [Qualitative data analysis techniques]. Journal of Educational Evaluation, Mahasarakham University. link.php?nid=6422
- Office of the Board of Directors of the national tourism policy, (2016). “wisaitħat læ yutħasāt kānphatthana kānthōngthīeo prathet Thai nai phāen phatthanākān thōngthīeo hāēng čat čabap thī sōng (Phō.Sō. sōngphanhārōihoksip - sōngphanhārōihoksipī)” [Vision and Strategy for Tourism Development in Thailand in the 2nd National Tourism Development Plan (2017-2021) (1st ed.)]. Office of Veterans Organization Printing Office.

- Office of the National Economic and Social Development, (2016). “phāēn phatthanaē sēthakit lāe sangkhom hāēng chat chabap thī sipsōng (PhōēSoē sōngphanhārōjhoksip - sōngphanhārōjhoksipī)” [National Economic and Social Development Plan No. 12 (2017-2021)]. Retrieved September 9, 2016, from https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_
- Phuak bua khao,W., & Phuak bua khao, S. (2018). “konlayut kānphatthanaē lāēng thōngthīeo dōi kānmī sūanrūam khōng ‘ongkōn pokkhrōng sūan thōngthin chāngwat phet burī bon thān nāēokhit sēthakit phōphīang” [Strategies for tourism development by participation of local administrative organizations Phetchaburi Province on the concept of sufficiency economy]. Veridian E-Journal, Silpakorn University Year 11, Issue 2, May-August 2018.
- Srisomyong, N. (2016). “kānwichai phūa phatthanaē sakkayaphāp phūprakōpkān kānthōngthīeo choēng sukkhaphāp kōranī suksā phūprakōpkān kānphāet thāng lūak nai khēt Krung Thēp Mahā Nakhōn” [Research to develop the potential of health tourism operators: a case study of alternative medical entrepreneurs in Bangkok]. University of the Thai Chamber of Commerce, Bangkok.
- Strategic and evaluative center Bangkok, (2017). “phāēn phatthanaēkrung thēp mahā nakhōn raya yīsip pī raya thī sōng (PhōēSoē sōngphanhārōjhoksip ‘e -sōngphanhārōjhoksipā)” [Bangkok Development Plan for 20 years, Phase 2 (2018 - 2022)]. Retrieved November 12, 2017, from 203.155.220.174/uploads/File/752.pdf
- Tia Charoen, S. & Team. (2017). “rūpbāep kānbōrihān chatkān khwāmru phūmpanyaē thōngthin nai sathan suksā phūa phatthanaē sēthakit sāngsan lāe khwāmyangyūn khōng chumchon” [Model of knowledge management of local wisdom in educational institutions for the development of creative economy and community sustainability]. Veridian E-Journal, Silpakorn University Year 10, Issue 3, September - December 2017.